

Presentatie Coen en zijn tijd

Tijdens de vakantie las ik *De niet verhoorde gebeden van Jakob de Zoet*. Het boek van David Mitchell was lovend ontvangen, behalve bij de damesleesclub van Opzij. Ik ben geen fervent lezer van Opzij. Tineke wees mij er op. De dames vonden het saai en traag, er zat weinig lijn in. De meeste dames hadden het onuitgelezen opzij gelegd. Vandaar de naam van het blad misschien. Ik worstelde me er doorheen omdat De Zoet een epigoon van Jan Pietersz. Coen leek te worden. Het verhaal speelt aan het eind van de 18e eeuw. De tijd dat de VOC op de fles gaat. Enerzijds door de oorlogen met Engeland om de hegemonie in Zuidoost Azië, anderzijds door fraude en corruptie binnen de totaal verrotte organisatie van de compagnie. Toenmalig premier Balkenende riep enkele jaren geleden op om wat meer VOC-mentaliteit te tonen. Hij had beter minder kunnen bepleiten. Juist de graaicultuur die de ondergang van de VOC vormde, is in bijna alle sectoren van onze samenleving doorgeëtt. Ik hoef slechts de namen van Rijkman Groenink, Van der Hoeven, Staal te noemen, namen die u ongetwijfeld weet aan te vullen. Jan Pieterszoon Coen werd ook met deze verderfelijke praktijken geconfronteerd, die twee eeuwen later één van de aanleidingen vormde voor de Max Havelaar van Multatuli.

Begin 18e eeuw nationaliseerde de staat de bezittingen van de VOC en nam daarmee de grote schuldenlast op zich. De kleine aandeelhouders konden naar hun geld fluiten. Het bezit werd in de Nederlandsche Handelmaatschappij ondergebracht, de bank die vorige eeuw met de Twentse Bank opging in de Algemene Bank Nederland, waaruit na weer een fusie ABN-AMRO ontstond. De bank die een paar jaar geleden door de staat, u en mij dus, van de ondergang gered moest worden, juist vanwege die VOC-mentaliteit. Hegel had dus het volste gelijk toen hij stelde dat het enige dat de geschiedenis leert is dat men niets van de geschiedenis leert.

Op Deshima, het kleine eilandje voor de Japanse kust, waar de VOC een handelsvestiging bezat, komen de lijnen van Coen, Specx en De Zoet samen. Specx reisde samen met Coen tijdens diens tweede reis naar Indië. Specx slaagde er als eerste in handelsbetrekkingen met Japan op te bouwen. Vele jaren later beklaagt Coen zich erover dat Specx nog altijd geen verantwoording heeft afgelegd voor de activiteiten van de Japanse VOC-vestiging. Inzicht in baten en lasten ontbreekt. Zelfs in de tijd van De Zoet zat het nog fout. Die werd naar Deshima gestuurd om fraude en corruptie in kaart te brengen. Dat kostte de klokkenluider bijna zijn leven en in ieder geval zijn carrière. Na Coens tragische dood wordt Specx zijn opvolger als gouverneur-generaal van Indië.

Terug naar Coen. We zijn hier voor hem. Wat voor iemand was hij? Die vraag werd steeds actueler naarmate de discussie in onze stad heftiger werd, onder andere door het burgerinitiatief en de aandacht voor de zwarte bladzijden uit zijn leven. Meer leek er niet te zijn. Er was veel bekend over de VOC en de VOC onder Coen, niet het minst omdat Coen zijn activiteiten en belevenissen nauwgezet boekstaafde. 'Dagen en daden in dienst van de VOC', was dan ook de terechte titel van het boek van Ruud Spruit dat in 1987 bij het vierhonderdste geboortjaar van Coen uitkwam. Maar over Coen als persoon, als mens, was weinig be-

kend. Ook de talloze biografen beperken zich voornamelijk tot de dagen en de daden. Nauwelijks wordt een blik in de mens gegund. Ja, Geerke, die vergelijkt Coen, achteraf weinig gelukkig, met een krachtfiguur als Mussolini. Anderen noemen Coen ongevoelig, hard. De gereformeerde broers Algra en de gereformeerde verzetsman Norel zien in hem een op en top calvinist, met een grote opdracht. Jan en Annie Romein noemen hem een steile, maar ook pragmatische calvinist, die de uitvoering van het beulswerk aan anderen overliet. Bijna als Colijn, die in een brief aan zijn echtgenote melding maakt hoe in zijn opdracht een aantal omgenade smekende vrouwen en kinderen bij elkaar wordt gezet en standrechtelijk terechtgesteld. Maar niemand dringt tot de diepste psyche van Coen door. En ook ik moet u teleurstellen. Dat zou ik niet kunnen. Ik heb slechts een poging ondernomen de vele opvattingen bij elkaar te brengen en met elkaar te confronteren, waarna het oordeel aan de lezer is. Zoals de titel luidt schenk ik extra aandacht aan de mores, de opvattingen en het recht uit Coens tijd en het effect van zijn streng calvinistische opvattingen op zijn optreden. Wel hoop ik dat er eens een psycholoog met een uitnemende kennis van de historie en Coens calvinistische achtergrond, een studie naar zijn persoon zou willen doen. Wat dreef hem ten diepste? De persoonlijke macht, zoals Machiavelli die van de Borgia's roemt? Het belang van het vaderland, de republiek? Die van de onderneming, de VOC, en de aandeelhouders? Of van zijn gereformeerde kerk met de bijbelse zendingsoopdracht? Het bijna megalomane ideaal van een groot Hollands-Aziatisch rijk? Een combinatie? Al die drijfveren samen? Of waren er ten diepste nog andere overwegingen, driften, drijfveren?

De korte levensgeschiedenis van Coen, hij werd slechts 42 jaar, maakt duidelijk dat waar de mens kritiekloos onderdeel is van een anoniem systeem dat alle bouwstenen van de samenleving omvat, zonder scheiding der machten – in Coens tijd staat, onderneming, kerk – een systeem dat zich zonder ethische *checks and balances* door puur winstbejag of machtswellust laat drijven, het gevaar van misbruik en onmenselijkheid op de loer ligt.

Niet alleen in de maatschappij, maar in elk mens.

Daarom die korte strofe uit een gedicht van Willem Jan Otten in het begin van het boek. Een strofe die eigenlijk op elke bladzijde terug zou moeten komen. De vraag aan ons allen. De vraag aan u en mij.

Hem spleet de vraag in drie:

ben ik niet u, ben ik fini

plus waarom stond u alles toe

Ik dank u.

Egbert Ottens, 19 juni 2013

Aanbieding boekje Coen

Even was Coen, onze Jan Pieterszoon Coen trending topic, de kranten stonden bol van de opiniestukken en ingezonden brieven, Coen haalde zelfs het 8 uur journaal. Weet u het nog ? Het is nog geen twee jaar geleden De Nederlandse taal werd verrijkt met een nieuw woord *Coenen*, je laten fotograferen op de lege sokkel van het standbeeld van de erflater. Die sokkel kreeg een nieuw tweetalig tekstbord, de uitkomst van een lang en pittig debat in de gemeenteraad. Na de Linda, de Matthijs en de Jan kreeg ook Coen een heuse glossy Op de tentoonstelling 'De Zaak Coen' konden bezoekers, onder het deskundig oog van rechter van dienst Maarten van Rossem hun eigen oordeel over Coen vellen. Je kon zelfs bellen met Coen om je mening over hem te geven of in het project De Verhalenkamers luisteren naar de band die acht Horinezen voor de zoveel besproken Coen voelden.

En dat alles naar aanleiding van een discussie rond een standbeeld, aangezwengeld door een burgerinitiatief om het aandenken aan de VOC-icoon te laten verwijderen.

Hadden ze midden in de economische crisis niets anders om zich druk over te maken, zullen toekomstige generaties zich terugkijkend misschien afvragen. Maar aan de heftigheid waarmee de discussie gevoerd werd en aan de hand van het grote aantal mensen dat zich er door aangesproken voelde en er aan deelnam, ook ver buiten Hoorn, zullen ze toch tot de conclusie moeten komen dat het voor veel deelnemers blijkbaar een vrij fundamentele kwestie was.

Een discussie die een dieper liggende gevoelige zenuw raakte.

Namelijk: Hoe wij in Nederland om willen gaan met ons verleden. In dit specifieke geval met de door onze voorouders op sokkels gehesen helden.

Langs welke morele meetlat mogen of moeten wij ze leggen. Die van onze huidige tijd? Of moeten we hun daden en prestaties toetsen aan de mores van hun eigen tijd.

Dat is ook precies de vraag die Egbert Ottens in zijn essay opwerpt. En zijn stellingname wordt al op de cover duidelijk; Coen en zijn tijd.

Op basis van uitgebreid literatuuronderzoek, probeert Egbert langs verschillende invalshoeken het doen en laten van Jan Pieterszoon Coen te begrijpen, te duiden en in de context van zijn tijd te plaatsen. Wat, zoals hij heel duidelijk maakt, iets anders is als goedpraten.

De wil om Coen te begrijpen is de drive achter dit essay. Maar ook Egbert blijft na 160 pagina's met vragen achter. Je voelt als lezer dat er iets blijft knagen. Hij pleit dan ook voor een uitvoerige karakterstudie door een psycholoog of psychiater in een ooit te verschijnen biografie over Coen.

Die biografie is overigens al enige tijd in de maak. Emeritus historicus Jurriën van Goor zal die dit najaar in het Westfries Museum presenteren.

Of hiermee het laatste woord gezegd is, we het doen en laten van Coen helemaal zullen kunnen duiden; ik denk het niet. En dat is maar goed ook anders komt aan de eeuwig durende discussie die nu eenmaal de aard van de geschiedschrijving is een eind. Er blijft altijd een element van ‘ the past is a foreign country, they do things different there.’

Waar ik me over heb verbaasd is de kleur van de door uitgeverij Poldervondsten overigens prachtig vormgegeven cover; zwart.

Probeert Egbert in zijn essay nu juist niet het door Coen gebruikte geweld, waarop in al die zwartboeken en zwarte canons zo eenzijdig de nadruk ligt wat meer in een context te plaatsen. De context van een in onze ogen ongelofelijk gewelddadige samenleving waarin goed bestuur, bloedbestuur is. Bloedrood was wellicht een betere optie geweest.

Of rood wit, de kleuren van Hoorn. Want Egbert haalt in zijn essay ook de sterke band aan die Coen met Hoorn zijn geboortestad voelde en legt talrijke dwarsverbanden naar andere bekende Horinezen, Velius, Junius, Willem IJsbrandts Bontekoe, Willem Schouten, David Pieterszoon de Vries, zelfs Ivan Dirkie de Veenboer, Barbarijs piraat en grootadmiraal van de Osmaanse vloot komt nog even langs.

Maar rood wit sluit weer minder goed aan bij Egbert's poging om Coen's optreden te verklaren vanuit zijn godsdienstige, gereformeerde, opvoeding en overtuiging. Zwart, indachtig dominee Hondius Swart Register van Duyzend zonden, dat in een bijlage apart wordt aangehaald, is daarbij wel weer heel passend.

Het is dus lastig kiezen. Eén kleuridee kwam meteen bij mij op ; niet zwart, niet wit, maar vijftig tinten grijs. Eigenlijk ook een mooie samenvatting van dit geslaagde essay dat ik hierbij met alle plezier aan Peter Westenberg overhandig.

Ad Geerdink

De presentatie vond plaats op 21 juni 2013 in “Café J.P. Coen” aan de Veemarkt in Hoorn. (Zie de foto's op de volgende pagina.)

Ad Geerdink, Egbert Ottens, Peter Westenber